

**O'SMIRLAR ORASIDA XULQI
OG'ISHGANLIKNI O'RGANISHNING
METODOLOGIK IMKONIYATLARI**

Yuldashev Anvar Narmo'minovich

Xalqaro innovatsion universitet

Psixologiya mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

**STUDYING DEVIANT BEHAVIOR AMONG
ADOLESCENTS: METHODOLOGICAL
OPPORTUNITIES**

Yuldashev Anvar Narmo'minovich

International Innovation University

2nd-year Master's Student in Psychology

**ИЗУЧЕНИЕ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ
СРЕДИ ПОДРОСТКОВ:**

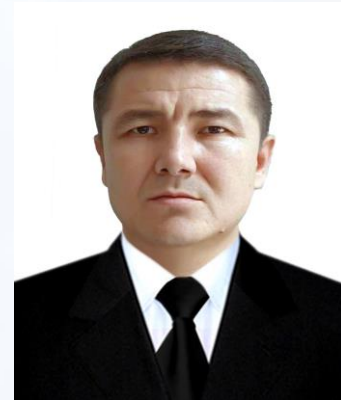
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ

Юлдашев Анвар Нармо'минович

Международный инновационный университет

Магистрант 2-курса по специальности

«Психология»

E-mail: yoldoshev.anvar@gmail.com

Orcid: 0009-0001-0251-3302

Doi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17758996>

Annotatsiya. Ushbu maqola o'smirlar orasida xulqi og'ishganlikni o'rganishning metodologik imkoniyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda psixologik, sotsiologik va pedagogik yondashuvlar asosida xulq og'ishganlikning sabablarini aniqlash va uni oldini olish usullarini ishlab chiqish ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turli metodlar, shu jumladan kuzatuv, so'rovnomalar, intervyu va tajriba asosida ma'lumot yig'ishning afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinadi. Maqola ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribaga tayangan holda, yoshlar bilan ishlashda samarali metodologik yondashuvlarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlar, xulqi og'ishganlik, metodologiya, psixologik tadqiqot, pedagogik yondashuv

Аннотация. Статья анализирует методологические возможности изучения девиантного поведения среди подростков. В исследовании рассматриваются психологические, социологические и педагогические подходы к выявлению причин девиантного поведения и разработке методов его предотвращения. Также обсуждаются преимущества и ограничения различных методов сбора данных, включая наблюдение, анкетирование, интервью и эксперименты. Статья ориентирована на выявление эффективных методологических подходов при работе с подростками, опираясь на научные исследования и практический опыт.

Ключевые слова: подростки, девиантное поведение, методология, психологическое исследование, педагогический подход.

Annotation. This article explores the methodological possibilities for studying deviant behavior among adolescents. The research examines psychological, sociological, and pedagogical approaches to identifying the causes of deviant behavior and developing strategies for its prevention. The advantages and limitations of various data collection methods, including observation, surveys, interviews, and experiments, are analyzed. The article aims to determine

effective methodological approaches for working with adolescents, based on scientific research and practical experience.

Keywords: *adolescents, deviant behavior, methodology, psychological research, pedagogical approach.*

KIRISH VA DOLZARBLIGI

O‘smirlik davri shaxs psixologik rivojlanishida eng sezgir bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda ijtimoiy me‘yorlarni o‘zlashtirish jarayoni barqaror emas. Shu sababli deviant xulqning shakllanish mexanizmlarini aniqlash psixologiya, pedagogika va sotsiologiya uchun dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xalqaro va mahalliy tadqiqotlarda deviant xulqning kelib chiqishi faqat shaxsning individual xususiyatlari bilan izohlanmaydi, balki oilaviy, maktab va keng ijtimoiy muhit ta‘siri bilan ham bog‘liqligi qayd etilgan.

Shuningdek, o‘smirlarning xulqi og‘ishganligi ko‘plab psixologik va sotsiologik faktorlar bilan belgilanadi: ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, ota-ona va tengdoshlarga bo‘lgan munosabatlardagi nosozliklar, shuningdek, maktab va jamiyatdagi me‘yoriy tartibning buzilishi. Bu jihatlar o‘smirning shaxsiy va ijtimoiy identifikatsiyasiga ta‘sir qiladi, ularni ma‘lum darajada xavf ostida qoldiradi.

Maqola shuningdek, o‘smirlarda deviant xulqni aniqlash va baholashda zamonaviy metodologik yondashuvlarni tahlil qiladi. Bu yondashuvlar psixologik nazariyalar, sotsiologik tadqiqotlar va pedagogik tajribalar asosida shakllanadi. Tadqiqotning ilmiy asoslari o‘smirlar xulqidagi og‘ishlarni aniqroq tushunish, profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish va amaliy metodlarni takomillashtirish imkonini beradi.

Maqolaning maqsadi — o‘smirlarda xulqi og‘ishganlikni aniqlashda zamonaviy metodologik yondashuvlar, psixologik nazariyalar va asosiy omillarni tizimli tahlil qilish, shuningdek, bu bilimlarni pedagogik va sotsiologik amaliyotda qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rsatishdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqot quyidagi metodologik asoslar va ilmiy manbalarga tayanadi:

Deviantologik nazariyalar tahlili — Merton, Zimmel, Sorokin, Durkheim kabi klassik olimlarning strukturaviy va ijtimoiy integratsiya konsepsiyalari.

Psixologik tahlil — o‘smir shaxsining “o‘zini anglash”, “ijtimoiy ong”, “stress reaksiyalari” kabi psixodinamik ko‘rsatkichlar.

Qiyosiy tahlil — turli davlatlarda deviant xulqning ijtimoiy sharoitlar bilan bog‘liqligi haqidagi APA (2019) ma‘ruzalari va rus olimlari kuzatuvlari.

Nazariy umumlashtirish — olingan ma'lumotlar asosida metodologik xulosalar chiqarish.

Ushbu maqolada empirik ma'lumotlar emas, ilmiy manbalar asosida nazariy umumlashtirish usuli qo'llanildi.

TADQIQOT NATIJALARI.

Tahlil natijasida o'smirlar orasida xulqi og'ishganlikni tushuntiruvchi eng muhim metodologik yondashuvlar aniqlandi.

3.1. Retratizm (atrof-muhitdan chetlashish) modeli

– O'smir jamiyat me'yorlari va talablari bilan mos kelmaydigan holatlarda o'zini chetga tortadi.

– L.A. Lansovanning fikricha, bunday xulq ko'pincha ijtimoiy me'yorlarga nisbatan norozilik, tan olinmaslik va o'tish davrlari bilan bog'liq.

– T.A. Bogolyubova ta'kidlashicha, kattalarning zo'ravonligi, haqorat va doimiy tanqid o'smirlarni ikkilamchi deviant xulqqa undaydi.

3.2. Ichki reaksiyalar va stress modeli

– Merton, Zimmel va Sorokin fikriga ko'ra, o'smirdagi deviant xatti-harakatlar ko'pincha ichki ziddiyatlar, yig'ilib qolgan negativ tajribalar natijasidir.

– Bunday reaksiyalar bosqichma-bosqich shakllanadi va o'smir ularni boshqarishda qiynaladi.

3.3. O'zini anglash va qadriyatlar tizimi

– Durkheim ta'kidlaganidek, jamiyatdagi birdamlik va me'yorlarning adolatli qo'llanishi deviant xulq ehtimolini pasaytiradi.

– O'zini anglash darajasi past bo'lgan o'smirlar jamoaviy talablarga moslashishda qiynaladi.

3.4. Ijtimoiy muhitning roli

– APA (2019) ma'lumotiga ko'ra, iqtisodiy rivojlanishi past jamiyatlarda norma va antinorma o'rtasidagi chegaralar noaniq bo'ladi va bu deviant xulqlar sonining ortishiga olib keladi.

– Kudryavsev fikricha, jamiyatdagi islohotlar, inqirozlar, o'tish davrlari o'smirlarda zo'ravonlik, giyohvandlik, vandallik kabi xulqlarning kuchayishiga sabab bo'ladi.

MUHOKAMA VA XULOSA.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'smirlar xulqi og'ishganligini o'rganishda bir yoqlama yondashuv yetarli emas. Shaxsiy omillar, psixologik jarayonlar, oilaviy muhit va jamiyatning umumiy holati o'zaro bog'liq holda ishlaydi.

Asosiy metodologik xulosalar:

1. Ko‘p omilli yondashuv — o‘smir xulqini faqat “yomon tarbiya” yoki “shaxsiy nuqson” bilan izohlash noto‘g‘ri. Jarayon ko‘p qatlamli.
2. Psixologik profil yaratish — stressga chidamlilik, o‘zini nazorat qilish, o‘zini anglash kabi ko‘rsatkichlar asosida o‘smir bilan ishlash samaraliroq bo‘ladi.
3. Makromuhitni hisobga olish — iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy beqarorlik o‘smirlar xulqiga bevosita ta‘sir qiladi.
4. Profilaktika integratsiyalashgan bo‘lishi kerak — oilaviy maslahat, maktab psixologi, ijtimoiy xizmatlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘zaro hamkorlikda ishlashi zarur.

O‘smirlar orasida deviant xulqning shakllanishi murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon bo‘lib, uni o‘rganishda integrativ metodologiya qo‘llanishi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, shaxsning ichki muvozanati, emotsional barqarorligi va o‘zini boshqarish qobiliyati, jamiyatdagi me‘yorlarning adolatliligi, oilaviy muhitning barqarorligi hamda maktabning psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi o‘smir xulqining shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Shuningdek, deviant xulqning oldini olishda profilaktik tadbirlarni faqatgina individual darajada emas, balki maktab, oilaviy va keng ijtimoiy muhit kontekstida ham tashkil etish zarurligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari deviant xulqni aniqlash va baholashda ilmiy asoslangan metodlar, shuningdek, pedagogik va sotsiologik tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Olingan ilmiy natijalar o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvini mustahkamlash, ularni salbiy xulqiy ta‘sirlardan himoya qilish va muvozanatli shaxs sifatida rivojlantirishga qaratilgan profilaktik dasturlar yaratishda zarur metodologik poydevor sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqotning amaliy qismi psixologlar, pedagoglar va oilaviy maslahatchilar uchun o‘smirlar bilan ishlash jarayonida konkret tavsiyalarni taqdim etadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, deviant xulqning oldini olishga qaratilgan strategiyalar doimiy monitoring, shaxsiy rivojlanishga yo‘naltirilgan metodlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini integratsiyalashgan holda qo‘llashni talab qiladi. Bu esa o‘smirlar psixologik barqarorligi va ijtimoiy me‘yorlarga moslashuvi uchun mustahkam ilmiy va amaliy zamin yaratadi.

Adabiyotlar:

1. Ланцова Л.А., Шурупова М.Ф. Социологическая теория девиантного поведения // Социально-политический журнал. - 1993. - № 4. - С. 32-41.
2. Ратинова Я. А. Саморегуляция поведения при совершении агрессивно-насильственных действий: Дис. . канд. психол. наук. М., 1998. – С.67.